

# FAKTA A MÝTY O SEXUÁLNÍM OBTĚŽOVÁNÍ /

JOHANKA ŠEBESTOVÁ

Obtěžování či přesněji sexuální obtěžování (především v pracovněprávních vztazích) je českou veřejností, mnohdy i tou odbornou, vnímáno jako značně kontroverzní téma. Zatímco jedna skupina lidí si myslí, že se jedná o nadnesený problém, který je zcela zbytečně zveličován, záměrně zkreslován, v němž se nepočítá s presumpcí neviny, druhá část zastává názor, že toto téma je závažné, zasluhuje si svébytnou pozornost i specifický způsob řešení (od ošetření „obětí“ až po potrestání „viníků“). Podrobně proto tyto dva základní a v zásadě protichůdné postoje analýze. Jako východisko mi poslouží postoje zástupců některých odborových svazů zastoupených v největší odborářské konfederaci u nás, tedy v Českomoravské konfederaci odborových svazů, tak jak jimi byly prezentovány na dvou focus groups zorganizovaných pro potřeby projektu *Analýza výskytu obtěžování žen a mužů z důvodu pohlaví a sexuálního obtěžování na pracovišti*, který byl veřejnou zakázkou Ministerstva práce a sociálních věcí ČR<sup>1</sup>. Tato analýza bude v případě potřeby doplněna příklady prezentovanými v tištěných masmédiích.

Z analýzy postojů představitelů odborových svazů – podrobněji viz zejména čtvrtá kapitola „Analýza přístupu odborových svazů ČMKOS k obtěžování a sexuálnímu obtěžování“ (Křížková et al. 2005) – vyplynulo, že samo téma sexuálního obtěžování na pracovištích je zatíženo mnohými stereotypními názory a postoji, ba dokonce lze tvrdit, že i mýty. Jak se o tomto tématu tedy „obvykle“ uvažuje?

- Ze skutečnosti, že se o sexuálním obtěžování na pracovištích dovídáme zřídka (tzn. proto, že jev je málo manifestní), se vyvozuje, že problém neexistuje nebo téměř neexistuje. Neuvažuje se o latentnosti tohoto jevu (obdobně jako tomu bylo a mnohdy stále ještě bývá v případě domácího násilí).
- Ze skutečnosti, že sexuální obtěžování se neobjevuje často, se usuzuje, že jeho závažnost je malá. Neuvažuje se o dopadu jevu na postiženou osobu, na její možné poškození (psychické, sociální...).
- Samotná latentnost a netransparentnost jevu významně přispívá k neochotě „všech“ (společnosti, veřejnosti, kompetentních institucí) se tímto jevem či problémem vůbec zabývat a řešit jej.
- Celkově převládá spíše nízká míra senzitivity k danému problému a téma samo vyvolává emoce („naštvaní“, rozčilení, ironii apod.).
- Senzitivitu vůči tématu neprojevovaly/neprojevovaly příliš ani ženy, které mnohdy dokonce zastávaly/zastávají spíše útočnou pozici a o této problematice nechtěly/nechtějí hovořit. Téma někdy ironizovaly/ironizují, jindy bagatelizovaly/bagatelizují (obdobně jako muži).

- V důsledku nízké genderové citlivosti vůči tomuto tématu bývá dopad na postiženou osobu pravděpodobně ještě horší, než by tomu bylo, pokud by se jednalo o manifestní záležitost podléhající sociální kontrole (viz některé kasuistiky – Křížková et al. 2005).
- Protože se nejedná o příliš manifestně častý jev a protože je sexuální obtěžování vnímáno jako jev převážně subjektivní, bývá problematika sexuálního obtěžování buď zlehčována (bagatelizována), nebo bývá poukazováno na možnost „inverze“ (tj. obtěžování mužů ženami) nebo na jeho zneužití (žen proti mužům).
- Větší, respektive důležitější „problém“ reprezentovala/reprezentuje pro zúčastněné (ve focus groups) a obecně i pro běžnou populaci otázka možného zneužití sexuálního obtěžování (zpravidla jen ženami proti mužům), na kterou je soustředěna větší pozornost než na samotný fenomén sexuálního obtěžování, respektive rozkrytí jeho podstaty, které by umožnilo nalézt možná vhodná a účinná řešení.

Zákonitě se tak vynořují otázky: Koho tento problém „trápí“ a koho nikoli? Kdo jej vlastně chce řešit a kdo nikoli? A nakonec se musíme ptát proč.

Než se však budeme těmito otázkami zabývat detailněji, pozastavme se ještě u mýtů, které se k tématu sexuálního obtěžování vážou.

## 1. Mýtus, že sexuální obtěžování je výmysl, že neexistuje a pokud existuje, není závažné.

To, že sexuální obtěžování neexistuje, nebo téměř neexistuje, bývá vyvozováno ze skutečnosti, že „není vidět“, neprojevuje se na veřejnosti, je „latentní“.<sup>2</sup>

I mnohé nemoci mohou mít latentní průběh, to však neznamená, že osoba, která onemocní, je zdravá a do budoucna nebude trpět následky skrytě proběhnuvší nemoci (viz například hepatitida typu C, která někdy unikne pozornosti nemocné osoby, a tudíž i odborníka, přesto však mívá nezanedbatelné důsledky pro další život člověka, který touto nemocí onemocněl – od snížení funkce jater až po jejich cirhózu, popřípadě karcinom).

Přizná-li se možná existence sexuálního obtěžování, pak se často argumentuje tím, že se nejedná o důležitý problém, protože se buď vyskytuje zřídka, nebo bývá jeho závažnost (ve smyslu dopadu na jedince) obvykle malá.

To, že se nějaký jev či dokonce problém vyskytuje zřídka, není „masově“ rozšířen, neimplikuje nutně, že bychom mu neměli věnovat svou pozornost. Pravděpodobně jen málokdo z nás by zapochyboval o tom, zda se máme (jako společnost, jako specialisté apod.) zabývat (provádět výzkum, věnovat prostředky na řešení, případně léčbu apod.) určitým typem nemocí, byť by se týkaly jen zcela malých (až zanedbatelných) částí populace, jako je tomu třeba v popřípadě fenylketonurie.<sup>3</sup>

A jak je to s onou závažností? Lze skutečně „paušálně“ tvrdit, že sexuální obtěžování není či přesněji nemůže být závažné? (Viz opět kasuistiky – Křížková et al. 2005.) Čím poměříme onu závažnost? Pokud ji měříme dopadem na zdraví člověka, na kvalitu jeho života, splňuje sexuální obtěžování podmínku zařazení do této kategorie. Při určité formě průběhu může mít totiž i sexuální obtěžování z hlediska kvality života jedince stejně závažný dopad na jeho další život jako těžký průběh byť zřídka se vyskytujícího onemocnění. V určitých případech se dokonce nedá vyloučit ani to, že „postižená“ osoba (oběť sexuálního obtěžování) se rozhodne ukončit svůj život<sup>4</sup> – jako příklad můžeme uvést veřejnosti známý případ sebevraždy příslušníka Hradní stráže, který byl sexuálně obtěžován svým nadřízeným. Jako možný další (analogický) příklad může být uvedena sebevražda ženy, která byla diskriminována sice věkově (sexuální obtěžování je ale rovněž specifickým druhem diskriminace na trhu práce) a která se k tomuto kroku „odhodlala“ po vynesení výroku soudu (respektive soudce). Ten totiž věkovou diskriminaci svým výrokem o žalobkyni (oběti věkové diskriminace) podtrhl a vlastně schválil! Žena, která se tak ocitla v zoufalé životní situaci, zvolila absolutní řešení. I když někdo může namítnout, že se jednalo o jiný typ diskriminace, sexuální obtěžování, respektive tato forma diskriminace má u nás zrovna tak malou „naději na úspěch“ v případě soudního řešení jako právě uvedený příklad. To však znamená, že osoby, jichž se týká, se mohou dostat do obdobně složité a bezvýchodné životní situace jako ona žena.

Příklady (včetně kasuistik zmíněných ve studii) dostatečně názorně dokumentují závažnost projevů určitých forem diskriminace na trhu práce či přesněji a zcela konkrétně – sexuálního obtěžování.

Pojetí sexuálního obtěžování jako jevu nedůležitého či málo důležitého, vyplývá z určité struktury a vnímání sociální reality, z toho, že ji vnímáme „hierarchicky“, tzn. že něco jsme nebo naopak nejme schopni a ochotni označit jako „problematické“, „závažné“, „důležité“ apod. – některé problémy umísťujeme na pomyslné svislé ose výše, jiné naopak níže. Samo toto pojetí je ve své podstatě pojetím mocenským. A právě tento mocenský mechanismus, kdy *Někdo* (vlivné/mocné sociální skupiny) určuje, co má být/může být umístěno nahoře a co naopak má být/musí být dole, znemožňuje *Druhému/Druhým* (méně vlivným/mocným sociálním skupinám) prosadit své vnímání sociální reality.

## 2. Mýtus, že sexuální obtěžování je ryze osobní a subjektivní záležitost.

Sexuální obtěžování bývá často vnímáno jako problém převážně nebo ryze individuální. Tento jev tak obvykle není chápán jako problém sociální (na úrovni pracovní skupiny, popřípadě celé firmy) a již vůbec ne jako problém společenský (jako problém moci a bezmoci).

Pojetí sexuálního obtěžování jako individuálního problému se často kombinuje s jeho pojetím jako problému pře-

vážně subjektivního, což je vyvozováno z toho, že neexistují „objektivní“ měřítka pro jeho vymezení, neboť vždy záleží na kontextu situace a („subjektivním“) vyhodnocení této situace konkrétními aktéry.

„...pro muže je to také problematické. On ten muž nemůže poznat, kde ta konkrétní žena má hranici, co si k ní může dovolit a co už ne.“ (Muž 3 ze zmíněných focus groups.)

„Je to dost významná otázka mentality toho určitého člověka. Může to být jeho zvyklost, bere to jako normální, a může ho pak překvapit, že to někdo bere špatně, chápe to jako nenormální a vadí mu to.“ (Muž 6 z uvedených focus groups.)

Zatímco lidé se obvykle shodují na tom, že projevy určitého chování mohou být druhým ryze subjektivně vyhodnoceny jako nevhodné, tentýž způsob uvažování jimi už nebývá aplikován na aktéra daného chování, který zrovna tak subjektivně může své chování považovat naopak za přiměřené, nepohoršující, vhodné apod. V této souvislosti se vynořuje otázka, kde se bere tolerance k určitému typu chování a tolerance k určitému typu hodnocení tohoto chování a naopak netolerance k jinému typu hodnocení téhož chování. Proč bývá ten, komu nevhodné, nepřiměřené, obtěžující apod. chování druhého vadí, druhými vnímán jako „přecitlivělý“, „divný“, „nedůtklivý“, „netýkavka“ apod.<sup>5</sup> a proč je jimi ve svém důsledku hodnocen „přísněji“ než aktér onoho chování? Vynořuje se rovněž otázka: proč signál, že někdo vnímá určité chování jako nevhodné, jako obtěžující atd., není brán jako dostatečný impuls (legitimní důvod) pro to, aby aktér své chování změnil, respektive že by aktér měl své chování změnit, a dokonce, že by za toto nevhodné, nepřiměřené, obtěžující chování mohl či měl být přímo potrestán?

## 3. Mýtus, že sexuální obtěžování nelze (exaktně) vymezit.

V souvislosti s předchozím mýtem se velice často objevuje mýtus další, že sexuální obtěžování nelze přesně/exaktně vymezit. Bývá argumentováno tím, že se nedá přesně určit, co sexuální obtěžování (konkrétně v pracovních vztazích) je a co nikoli, neboť je to ryze subjektivní záležitost a neexistují žádná objektivní měřítka pro jeho vymezení. Ale ani mnohé jiné pojmy nemůžeme zcela přesně, exaktně vymezit, přesto je užíváme a řídíme se jimi. Jako názorný příklad mohou posloužit termíny jako zdraví a nemoc (příklady by se zcela určitě našlo více). Hranice mezi zdravím a nemocí není striktně daná, je pohyblivá, přesto s těmito pojmy běžně operujeme. A tak ani tato jejich značná vágnost a konfúznost nezpůsobuje, že bychom se nezabývali stavy, které označujeme jako zdraví a nemoc. Totéž by mělo a mohlo platit i pro termín sexuálního obtěžování, nebo snad ne? To, že existují podle mnohých z nás (jen) lehké a možná i „neškodné“ projevy tohoto jevu, neznamená, že neexistují těžší formy, které si zcela určitě zasluhují pozornost a ošetření/řešení.

V souvislosti s obtěžováním, nejen tím sexuálním, je vhodné uvést jeden z epigramů Karla Havlíčka Borovského

ho: „Co sám nerad, nečin jinému!“ žák pravil kantor kdesi, třepaje ho za pačesy.“ (Epigram *Verba docent, exempla trahunt*) V něm je nejen jasně vymezena zásada, podle čeho se mám řídit, abych nezasahoval/a do „práv“ (prostoru, lidské důstojnosti apod.) druhého člověka, je zde však zároveň zachycen i mechanismus porušení této zásady, respektive to, kdo si může dovolit určité hranice porušit, přestoupit a kdo nikoli, kdo může porušovat a kdo je donucen porušování strpět.

#### 4. Mýtus zneužitelnosti právní definice sexuálního obtěžování.

Neochota zabývat se problematikou sexuálního obtěžování a řešit ji se přímo váže k mýtu zneužitelnosti. Víme však (na základě analýzy Křížková et al. 2005 to lze tvrdit, i když to ve skutečnosti může být jen ona pověstná „špička ledovce“) v kolika procentech případů dochází k sexuálnímu obtěžování na pracovištích, v jakých formách a frekvencích, ale víme skutečně, jaké procento z toho připadá na ono „možné zneužití“, omyl apod.? Nebo jinak a argumentačně lépe řečeno: proč se v případě sexuálního obtěžování více bojíme zneužití (je skutečně více reálné?) než toho, že závažné situace zůstanou nepotrestány, že viník může škodit dál, zatímco oběť může být do budoucna velice vážně (sociálně i jinak) poškozena? Vždyť i v případě obvinění například z jiných (závažných) činů je někdy obviněna nevinná osoba, přesto to však není dostatečně pádný důvod pro to, abychom obvinění nevznášeli a činy se nezabývali, neřešili je. Dokonce v případě mnohých spáchaných (závažných) činů dokážeme být názorově „tvrdí“ a nekompromisní, neboť nemalá část z nás je toho názoru, že viník si v některých případech zaslouhuje dokonce trest nejvyšší a vůbec nepřipouštíme, abstrahujeme dokonale od možnosti, že vždy existuje možnost omylu (což se také čas od času prokáže).

V této souvislosti je na místě připomenout, že nelze jen tak někoho svévolně obvinít za sexuální obtěžování, jak se veřejnost mylně domnívá. Sexuální obtěžování musí být v první řadě prokázáno (musí být dosvědčeno další osobou/osobami), respektive musí existovat věrohodné důkazy. Teprve pak nastupuje porušení zásady „presumpce nevin“, kdy zaměstnavatel (!) musí prokázat, co všechno podnikl, aby k sexuálnímu obtěžování na pracovišti nedošlo/nedocházelo! (Na západ od našich hranic existují například speciální telefonní linky pro oznamování sexuálního obtěžování v rámci organizace, pracovníci bývají v této oblasti proškoleni – znají svá práva a povinnosti apod.)

Dostávám se konečně k závěrečným otázkám: Koho problém sexuálního obtěžování „trápí“ a koho nikoli? Kdo jej vlastně chce řešit a kdo nikoli? A nakonec se musíme ptát proč to tak je.

Je zjevné, že „trápí“ ty, jichž se bezprostředně dotýká. Tito lidé ale jen stěží tvoří vlivnou sociální skupinu, která by byla schopná a mocná se bránit a prosadit se – prosadit řešení této problematiky. Naopak protože problém mnohé z nás netrápí, protože se nás bezprostředně nedotýká, nezažili jsme jej (možná), neprojevujeme vůli a ochotu se jím vůbec zabývat.

Mezi vehementní odpůrce sexuálního obtěžování patří přitom i mnozí představitelé naší politické scény. Například senátor za ODS Kubera pronesl u příležitosti zavedení tohoto termínu, respektive jevu do zákoníku práce: „Nemohu podpořit touhy nikdy neukojených feministek, kterým žádné sexuální harašení nehrozí.“ (viz [www.zakony.idnes.cz](http://www.zakony.idnes.cz), 11. 12. 2003)

Jiří Payne, bývalý poslanec za ODS a nyní poradce prezidenta ČR v článku „Nejen muži budou lovnou zvěří“ (MFD 2004) zpochybnil zavedení zákonné normy týkající se sexuálního obtěžování v pracovněprávních vztazích do zákoníku práce na názorných příkladech. „V USA jakýsi manažer žaloval svou sekretářku za sexuální obtěžování, jelikož se do práce vyzývavě maluje a obléká, čímž mu působí nepřekonatelné obtíže. Spor vyhrál a vysoudil docela slušný obnos“, jak poslanec uvádí. Aby podle svých vlastních slov nebyl obviněn z jednostrannosti, doplnil další příklad: „Musím pro úplnost zmínit ještě jeden případ. Kterási sekretářka v USA obvinila svého šéfa, že ačkoli se do práce „líčí a elegantně obléká, on si toho nevšímá, čímž ji přehlíží a ponižuje“. Správně tušíte, že spor také vyhrála.“

Co k tomu dodat? Uvažuje-li tímto způsobem politická reprezentace země (či její část) – zlehčuje-li, bagatelizuje-li toto téma – je tím dán veřejnosti jasný „návod“, jak vnímat tuto problematiku a jak se popřípadě na základě tohoto návodu chovat, jak následně jednat: Nic se neděje, pokud se děje, je chyba na straně (potencionální) oběti/žalobce-žalobkyně, nikoli na straně (potencionálního) viníka/obžalovaného-obžalované.

Nepřipomíná vám úporná snaha odpůrců sexuálního obtěžování tak trochu (či spíše hodně) situaci, kdy se začalo hovořit o domácím násilí s cílem, aby se tímto problémem začala naše společnost seriózně zabývat (neboť i ono „soukromé“ je ve své podstatě „veřejné“) a kdy také mnozí toto téma buď zlehčovali, nebo strkali hlavu do písku, jako kdyby neexistovalo (a nezasluhovalo si tudíž naší pozornost, neřku-li řešení)? Před lety, kdy se poprvé začalo o domácím násilí hovořit, toto téma také „nebylo tématem“. Uplynulo však několik let a na jedné z konferencí se dovídám(e), že příslušníci policie (nebylo řečeno které) řeší dennodenně v zásadě dvě témata: dopravní nehody a domácí násilí. Znamená to snad, že domácího násilí v posledních letech přibývalo, nebo to znamená, že ti, kdo jsou jím poškozeni, respektive opakovaně poškozováni, se na straně jedné přestávají bát ozvat se a na straně druhé ti, kdo mají v náplni své práce jim pomáhat, jsou již schopni se tohoto úkolu kvalifikovaně zhostit? A nemělo by tomu tak být i v případě sexuálního obtěžování na pracovištích?

#### Literatura

- Křížková, A. et. al. 2005. *Obtěžování žen a mužů a sexuální obtěžování v českém systému pracovních vztahů*. Závěrečná zpráva. Praha: SOÚ AV ČR. [www.mpsv.cz](http://www.mpsv.cz)
- „Senát nechce definici sexuálního obtěžování v zákoníku práce“. [www.zakony.idnes.cz](http://www.zakony.idnes.cz), 11. 12. 2003, ČTK.
- Payne, J. 2004. „Nejen muži budou lovnou zvěří.“ In Kdo si odseď velký výstřih? Fórum čtenářů. MFD 20. 1. 2004, s. 9.



**Poznámky**

**1** Č. grantu: MPSV-01-113/04.

**2** Právě tato latentnost, „neveřejnost“ je sama o sobě velice závažná. Běžně totiž ospravedlňuje náš nezájem o (ten-to) jev či problém.

**3** Ročně se u nás narodí 8 až 10 dětí s touto poruchou. V současné době v ČR žije cca 450 osob s tímto onemocněním. Jedná se o lidi s dědičnou poruchou látkové přeměny, kteří nemohou metabolizovat jednu nebo více živin. Pořad o této nemoci a její léčbě přinesla ČT 2 ve středu 19. října 2005 v rámci cyklu pořadů nazvaných *Diagnóza*.

**4** Zabývat se tím, že se v této velmi závažné životní situaci jen stěží může jednat o ryze svobodné rozhodnutí postižené osoby, je, myslím, zcela zbytečné.

**5** Pokud se někdo projeví jako citlivý vůči sexuálnímu obtěžování, bývá jeho senzitivita hodnocena často jako osobní vada, určitá nedostatečnost, jako upjatost, předpojatost apod. Tato osoba bývá považována „za divnou“, „moc citlivou“, respektive přecitlivělou apod. (srov. Křížková et al. 2005: 31–32).

*Johanka Šebestová, občasná spolupracovnice redakce, vykonává svobodné povolání a dlouhodobě se zabývá problematikou feminismu, resp. feminismů.*

## DILEMATA POZITIVNÍ DISKRIMINACE A GENDER MAINSTREAMING JAKO MOŽNÉ ŘEŠENÍ? /

IVANA STRÍLKOVÁ

Účelem této stati je prozkoumat možnosti dvou strategií rovného zacházení - strategie, pro kterou se v České republice vžil poněkud nešťastný výraz pozitivní diskriminace, a gender mainstreaming, a to s ohledem na jejich efektivitu při dosahování rovnoprávnosti mezi ženami a muži. Hlavním argumentem této práce je, že strategie pozitivní diskriminace, ačkoliv původně dobře myšlena, často pomáhá udržovat existující status quo opresivních sociálních systémů a režimů. Podle mého názoru to, že je tato strategie založena na několika chybných principech, ji činí v současné době nedostačující pro dosažení efektivnější a udržitelnější sociální změny. Neznamená to však, že popírám její důležitost nebo kompatibilitu s technikou gender mainstreamingu v procesech dosahování rovnosti. Gender mainstreaming však, alespoň teoreticky, pokládám za účinnější alternativu, neboť se zdá být komplexnějším nástrojem zaměřujícím se na samotné procesy, které diskriminují či vytvářejí diskriminující prostředí, než pouze na skupiny, které jsou diskriminací postiženy. Zároveň však nepokládám ani tuto techniku za novou cestu ke spáse a zamýšlím se i nad jejími problematickými elementy.

### Pozitivní diskriminace

Pozitivní diskriminace ve svém obecném významu představuje různé programy „zaměřené na cílové skupiny za účelem nápravy jejich nerovnoprávnosti“ (Bacchi 1996: 15). Poprvé byly tyto koncepty použity v americkém právu roku 1935 jako „povinnost zaměstnavatele učinit pozitivní opatření k nápravě důsledků předchozích nespravedlivých praktik vůči odborům a zamezit jejich opakování v budoucnosti“ (Bacchi 1996: 32). Opatření pozitivní diskriminace lze volně rozdělit na opatření zaměřená na pracovní trh a na opatření s cílem zvýšit účast cílových skupin ve veřejném životě, politice a vzdělávacích institucích. Cílem je povzbudit cílové, tzn. znevýhodněné, skupiny ke vstupu do netradičních

povolání, vzdělávacích institucí, politiky apod. Podle nástrojů použitých k dosažení těchto cílů se strategie pozitivní diskriminace dělí na dvě skupiny. Jsou to tzv. měkká opatření, jako např. školení či mediální kampaně propagující myšlenky rovnoprávnosti a na straně druhé skupina tzv. tvrdých reforem, které „příslušnost k určité skupině činí jedním z kritérií nebo jediným kritériem pro přístup k zaměstnání a pozicím vlivu“ (Bacchi 1996: 16) a zahrnují např. nábor zaměstnanců jednoho pohlaví či široce diskutované kvóty.

V americkém kontextu jsou reformy pozitivní diskriminace vnímány jako reakce na předchozí neúspěšný model antidiskriminační legislativy, která byla spíše reaktivním opatřením založeným na individuálních stížnostech na diskriminační jednání v rámci sociálních norem a institucí, považovaných za poměrně spravedlivě fungující. Oproti tomu opatření pozitivní diskriminace jsou považována za proaktivní, tedy jdoucí vstříc možné diskriminaci aktivní prevencí. Antidiskriminační zákony reagovaly na tzv. přímou diskriminaci, která se často projevuje např. odmítnutím zaměstnat ženu kvůli jejím povinnostem spojeným s péčí o dítě apod. Pokud nastane taková očividně nespravedlivá situace, dojde k intervenci na základě individuální stížnosti u soudu. Mnoho autorů však poukazuje na limity tohoto mechanismu založeného na individuálních stížnostech vedených u civilních soudů, kde lze jen stěží překonat dichotomii mezi soukromou a veřejnou sférou. Například důkazní břemeno, nejčastěji v případech sexuálního obtěžování, často leží na straně navrhovatele (v České republice bylo jen nedávno přesunuto na stranu odpůrce – viz Monitoring the EU Process 2002:129). Stížnosti proti diskriminaci „v rámci osobního řízení s cílem zajistit smír, pokud možno bez právníků... jsou potenciálně nebezpečné, protože tím, že tato řízení nelze podrobně kontrolovat, zůstávají chráněna před veřejnou zodpovědností a kontrolou“ (Bacchi 1996: 18). Avšak diskriminace není (pouze) individuální odchyl-